

ІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

О. А. Прокопчук, к.е.н., доцент

Т. В. Усюк, к.е.н., ст. викладач

Житомирський національний агроекологічний університет

Визначальною тенденцією розвитку сучасного ринку продовольства є підвищення рівня диференційованості попиту та вимог до якості продукції. У відповідь на це, а також на загострення глобальних проблем забруднення довкілля та погіршення здоров'я населення, в наслідок споживання значної кількості продуктів харчування, вироблених із застосуванням синтетичних речовин,

відбувається інтенсифікація органічного виробництва. Базовою умовою його розвитку є наявність ефективного інституційного середовища – сукупності формальних і неформальних організацій і правил, що визначають межі та можливості суспільної діяльності.

Проблемам та перспективам розвитку органічного виробництва в Україні присвячено багато праць вітчизняних науковців, таких як Н. Берлач, В. Вовк, В. Гармашов, В. Гудзь, М. Кобець та ін. Дослідження окремих аспектів формування та розвитку інституційного середовища здійснюють О. Амош, В. Геєць, А. Гриценко, В. Кредісов, Ю. Лопатинський, А. Чухно, О. Шпикуляк та інші. Незважаючи на важливість наукових досягнень вчених, слід зазначити необхідність додаткового дослідження питань стану та потенційного впливу складових інституційного середовища на органічне виробництво в Україні.

Протягом всієї історії розвитку Україна позиціонується у світовому співтоваристві як аграрна країна. Розвиток аграрного виробництва не лише підтримує продовольчу безпеку і формує значу складову виробничого та експортного потенціалу держави, але й визначає добробут та загальний уклад життя значної частини населення, рівень розвитку сільських територій. В умовах підвищення споживчих вимог до якості продуктів харчування перспективним напрямом розвитку аграрного сектору економіки є органічне виробництво. Україна має значний потенціал і вже нині входить до двадцяти країн лідерів органічного руху. У відповідь на підвищення світового та внутрішнього попиту на екологічнобезпечну продукцію інтенсифікується виробництво та переробка органічної сільськогосподарської сировини, про що свідчить збільшення сертифікованих органічних площ та місткості національного споживчого ринку органічної продукції (рис. 1).

Відтак, лише за 2010-2014 рр. місткість органічного ринку зросла у 6 разів. При цьому площі, що використовуються для органічного вирощування сільськогосподарських культур збільшилися лише на 48,3 %. Це свідчить про збільшення на ринку частки продукції тваринництва та продуктів її переробки. Однак, сертифіковані органічні підприємства в Україні переважно спеціалізуються на виробництві рослинної продукції.

Одним із визначальних чинників інтенсивного розвитку органічного виробництва є поступове формування та удосконалення інституційного середовища. У сучасній економічній науці інституційне середовище визначається як чіткий, упорядкований набір інститутів та інституцій, які визначають обмеження для економічних

суб'єктів, що формуються в межах тієї чи іншої системи координації економічної діяльності [2].

Складові інституційного середовища органічного виробництва визначають “правила” гри в рамках триєдиної системи соціально-економічних, законодавчих або політичних інституцій формального змісту та неформальних ідеологічних інституцій. Формальні інституції окреслюють напрями розвитку органічного землеробства, особливості виробництва та формують умови щодо створення ринку органічної продукції.

Рис. 1. Тенденції розвитку органічного виробництва в Україні
Джерело: побудовано на основі [1].

Окремою складовою інституційного середовища органічного виробництва в Україні є сукупність інститутів, які активно сприяють його розвитку та адаптації до міжнародних стандартів. Найбільш впливовими та органічно зорієнтованими є такі як: Міжнародна громадська асоціація учасників біовиробництва “БЮЛан Україна”, Спілка учасників органічного агровиробництва “Натурпродук”. Активним учасником удосконалення інституційного середовища є Федерація органічного руху України, що створена з метою активізації органічного виробництва у контексті консолідації зусиль наукових та бізнес-структур, зацікавлених у виробництві та поширенні екологічно безпечної продукції, вирощування та переробка якої здійснюється з дотриманням норм дбайливого ставлення людей до довкілля. Досягнення зазначеної мети відбувається через практичне

впровадження діяльності за такими напрямками, як:

- збереження та відтворення навколишнього природного середовища завдяки впровадженню органічних технологій у виробництво;

- допомога в розробці систем органічного та біодинамічного сільського господарства для виробників сільськогосподарської продукції з використанням найкращого вітчизняного та іноземного наукового і виробничого досвіду, пропаганда відповідних програм;

- сприяння розробці нормативних документів у галузі органічної освіти, в написанні та виданні науково-методичної літератури, підручників, посібників, періодичних видань;

- сприяння формуванню в усіх регіонах України мережі виробників та переробників органічної продукції та розвитку не лише її експорту, але й, особливо, створенню ринку такої продукції в самій Україні [1].

Контроль якості та безпечності органічної продукції, процесу її виробництва, пакування, зберігання та транспортування забезпечують інституції законодавчого характеру. Зазначений інституційний чинник, зважаючи на його недосконалість, має стримуючий характер для розвитку органічного виробництва в Україні. Зокрема, лише з 2014 р вступив у дію Закон України “Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини”, яким на законодавчому рівні визначено і закріплено правові норми щодо діяльності суб’єктів у сфері виробництва, переробки, сертифікації та обігу органічної продукції [3]. До 2014 р. окремі положення щодо функціонування та регулювання ринку органічної продукції були інституційно закріплені у проекті відповідного нормативно-правового акту, а також Державній цільовій Програмі розвитку села на період до 2015 р. [4], Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. [5]. В зазначених документах визначалася пріоритетність органічного виробництва для забезпечення продовольчої безпеки країни, розвитку її аграрного сектора та сільських територій. Відповідно, зважаючи на їх декларативний характер, вітчизняні виробники органічної продукції у своїй діяльності вимушені керуватися міжнародними стандартами.

Визначальним чинником інституційного середовища органічного виробництва, враховуючи його специфіку, є гарантійна система, складовим якої є сукупність стандартів та установ, спеціалізованих на інспектуванні та сертифікації органічних підприємств та їх продукції. Провідним інститутом сертифікації в Україні є Органік Стандарт – державний орган, акредитований Міжнародною Федерацією органічного сільськогосподарського руху

(IFOAM), спеціалізований на інспектуванні та сертифікації процесу виробництва, переробки та маркетингу органічної сільськогосподарської продукції. Такий елемент інституційної структури розвитку органічного руху здійснює сертифікацію органічних підприємств та продукції на основі базових міжнародних стандартів.

Вагомою складовою інституційного середовища є неформальні інституції. Однак, визначення їх впливу на розвиток органічного підприємництва є складним. Це пов'язано з тим, що період зародження органічного руху перш за все суттєво вплинув на психологію аграріїв та мешканців сіл, зміну їх способу мислення, укладу життя та відродження забутих традицій ведення господарства. Активні представники сільської громади та підприємці стали ініціаторами ідеологічних та культурних змін щодо переходу на органічний тип розвитку сільського господарства і відмови від сучасних та інколи і надмірно швидких методів вирощування агропродукції. Відбувся також і злам стереотипів та поведінки споживачів, що пояснюється можливістю ведення здорового способу життя і вживання безпечної продукції.

Узагальнення вищезазначеного дає підстави стверджувати, що складові інституційного середовища органічного виробництва в Україні мають різновекторний, однак переважно стримуючий, вплив на розвиток ринку органічної аграрної продукції. При цьому до негативних чинників варто віднести такі, як: недосконалість нормативно-правового забезпечення, зокрема державної системи сертифікації, стимулювання та регулювання діяльності органічних підприємств; низький рівень розвитку інфраструктурного забезпечення інспектування та сертифікації органічної продукції, зокрема науково-дослідних установ підтвердження її якості та відповідності стандартам; нерозвиненість інфраструктури органічного ринку, зокрема її інформаційної та маркетингової складових.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Федерації органічного руху в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://organic.com.ua>.
2. Національна економіка : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович ; за ред. А. Ф. Мельник. – К.: Знання, 2011. – 463 с.
3. Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.

4. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>.

5. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p>.